

Cela števila

Trd. $\forall m \in \mathbb{Z}. \forall n \in \mathbb{N}. \exists q, r \in \mathbb{Z}. m = qn + r \wedge 0 \leq r < n$.

Trd. $\forall m, n \in \mathbb{Z}. \exists \gcd(m, n). \wedge \exists x, y \in \mathbb{Z}. \gcd(m, n) = mx + ny$.

Trd. $\forall m, n \in \mathbb{Z}. \gcd(m, n) = 1 \iff \exists x, y \in \mathbb{Z}. 1 = mx + ny$.

1 Uvod v teorijo grup

Lagrange. Naj bo G končna grupa in $H \leq G$: $|G| = [G : H]|H|$.

Grupa permutacij

- Zapis s transpoziciji: $(i_1 i_2 \dots i_n) = (i_1 i_n)(i_1 i_{n-1}) \dots (i_1 i_3)(i_1 i_2)$
- Inverz k -cikla: $(i_1 i_2 \dots i_k)^{-1} = (i_k i_{k-1} \dots i_2 i_1)$
- Konjugiranje: $\pi \in S_n \Rightarrow \pi(i_1 i_2 \dots i_k) \pi^{-1} = (\pi(i_1) \pi(i_2) \dots \pi(i_k))$
- TODO:** A_n , s čim je generirana?

Diedrska grupa D_{2n}

- $z^k r = r^{-k} z = r^{n-k} z$
- $r^k z$ so zrcaljenja, $(r^k z)^2 = 1$

Podgrupe

- $H, K \leq G \implies |HK| = \frac{|H||K|}{|H \cap K|}$.
- Diagonalna podgrupa $\Delta = \{(x, x) \mid x \in G\} \leq G \times G$

Ciklične grupe

- Vsaka podgrupa ciklične grupe je ciklična
- Podgrupe v $\mathbb{Z}$ so oblike $n\mathbb{Z}, n \in \mathbb{N}$
- Podgrupe v $\mathbb{Z}_n$ so $\mathbb{Z}_d$, kjer $d \mid n$
- $G = \langle a \rangle, |G| < \infty \implies G = \langle a^k \rangle \iff \gcd(k, n) = 1$
- $k \in \mathbb{Z}_n \implies \text{red } k = \frac{n}{\gcd(n, k)}$
- Konjugiranje ohranja red elementa

Generatorji grup

Naj želimo določiti $\langle A \rangle$. Oglejmo množico $\mathcal{A}$ vseh možnih produktov in inverzov (elementov, ki morajo biti v $\langle A \rangle$) ter pokažemo, da je podgrupa. Nato iz minimalnosti $\langle A \rangle$ sledi enakost.

Splošno

Naj bo $f : X \rightarrow X$ preslikava. Velja:

- f ima levi inverz: $g \circ f = \text{id} \iff f$ injektivna. Če f tudi ni surjektivna, potem ima več levih inverzov.
- f ima desni inverz: $f \circ h = \text{id} \iff f$ surjektivna. Če f tudi ni injektivna, potem ima več desnih inverzov.

2 Uvod v teorijo kolobarjev

Brucevo sanje. Naj bo F polje, $\text{char } F = p$. Tedaj $(x+y)^p = x^p + y^p$.

- Kolobar K je Boolov, če $\forall x \in K. x^2 = x$. Boolov kolobar je komutativen in ima karakteristiko 2.
- Kolobar $\mathbb{Z}$ ni algebra nad nobenim poljem.
- Naj bo A končno-razsežna algebra, $a \in A \setminus \{0\}$. Tedaj
  - $(\exists b \in A \setminus \{0\}. ab = 0 \vee ba = 0) \sqcup (\exists a^{-1}. a^{-1}a = aa^{-1} = 1)$.
  - $\neg \exists b \in A. ab = 1 \vee ba = 1 \implies a^{-1} = b$.
  - Če je A obseg, je vsaka podalgebra podobseg.

Algebra kvaternionov $\mathbb{H}$

- $i^2 = j^2 = k^2 = ijk = -1$
- $Q = \{\pm i, \pm j, \pm k, \pm 1\}$ je kvaternionska grupa.
- $Z(\mathbb{H}) = \mathbb{R}, Z(Q) = \{-1, 1\}$.
- $\forall h \in \mathbb{H}. \exists \alpha, \beta \in \mathbb{R}. h^2 + \alpha h + \beta = 0$, kjer $-\alpha = h + \bar{h}$ in $\beta = h\bar{h}$.

Kolobar $\mathbb{Z}_n$

- Kolobar $\mathbb{Z}$ ima 2 obrnljivih elementa: 1 in -1
- V $\mathbb{Z}_n$ element $k \in \mathbb{Z}_n$ je obrnljiv natanko tedaj, ko $\gcd(k, n) = 1$.
- $|\mathbb{Z}_n^*| = \varphi(n)$. Če je p praštevilo, potem $|\mathbb{Z}_p| = p - 1$.

Generatorji kolobarjev

Naj želimo določiti $\langle A \rangle$. Postopamo kot pri grupah (vse možne vsote, nasprotni elementi ter produkti). Opazimo tudi, da $\mathcal{A}$ vedno vsebuje 1.

3 Homomorfizmi

- Homomorfizem $\varphi : \mathbb{Z} \rightarrow G, \varphi(1) = a$ obstaja za vsak $a \in G$. Homomorfizem $\varphi : \mathbb{Z}^n \rightarrow G, \varphi(1) = a$ natanko tedaj, ko $a^n = 1$.
- Naj bo $\varphi : G \rightarrow G'$ homomrfizem grup in naj ima element $a \in G$ končen red. Tedaj $\text{red } \varphi(a) \mid \text{red } a$. Če je φ vložitev, potem reda sta enaka.

4 Kvocientne strukture

Izr. Naj bo K komutativen kolobar, $M \triangleleft K$.

Tedaj je M maksimalen $\iff K/M$ polje.

Kvocientne grupe

- $\langle r \rangle$ je edinka v D_{2n} za $n \geq 3$.
- Če je $G/Z(G)$ ciklična, potem je G Abelova.

1. izrek o izomorfizmu

- To, da je podgrupa $N \triangleleft G$ edinka v G lahko dokažemo tako, da najdemo ustrezni homomorfizem φ , za kateri $\ker \varphi = N$.

Kvocientni kolobarji

- Za vsak kolobar K velja, da $\forall a \in K. aK = \{ak \mid k \in K\} = Ka$ je ideal. To je **glavni ideal** v K , generiran z a .
- Enostavnost kolobarja K uporabimo/dokažemo tako, da predpostavimo, da podan ideal ni trivialen, torej mora biti enak K .
- Kolobar $M_n(D)$ je enostaven, če je D obseg.
- Center enostavnega kolobarja je polje. Komutativen kolobar je enostaven natanko tedaj, ko je polje.
- Naj bosta K_1 in K_2 kolobarja. Tedaj vsak ideal direktnega produkta $K_1 \times K_2$ je oblike $I_1 \times I_2$, kjer je I_1 ideal v K_1 ter I_2 ideal v K_2 .

5 Klasifikacija končnih grup

Def. Komutator elementov $a, b \in G$ je $[a, b] := aba^{-1}b^{-1}$.

Def. Naj bo G grupa, potem je $T(G) = \{g \in G \mid \text{red}(g) < \infty\}$ **torzijska podgrupa** G . Če je $T(G) = \{0\}$, pravimo, da je G **brez torzije**.

Izr. Če $\gcd(n, m) = 1$, potem $\mathbb{Z}_n \oplus \mathbb{Z}_m \approx \mathbb{Z}_{nm}$.

G p -grupa, H q -grupa, $p \neq q : G, H$ ciklični $\iff G \oplus H$ ciklična.

Vse grupe do izomorfizma natančno

Naj treba poiskati vse grupe reda n do izomorfizma natančno. Zapišemo $n = p_1^{k_1} \dots p_n^{k_n}$. Nato zapišemo vse grupe moči $p_i^{k_i}$: to so grupe oblike $\mathbb{Z}_{l_1} \oplus \dots \oplus \mathbb{Z}_{l_j}$, kjer $l_1 + \dots + l_j = p_i^{k_i}$ razčlenitev števila $p_i^{k_i}$.

6 Delovanje grup

Naj G deluje na X .

Def. Orbita elementa $x \in X$ je $G \cdot x := \{g \cdot x \mid g \in G\}$.

Def. Stabilizator elementa x je $G_x := \{g \in G \mid g \cdot x = x\}$.

Def. Množica fiksnih točk $g \in G$ je $X^g := \{x \in X \mid g \cdot x = x\}$.

Def. Fiksne točke delovanja je množica $X^G := \bigcap_{g \in G} X^g$.

Def. Konjugiranostni razred $x \in G$ je $\text{Raz}(x) = \{axa^{-1} \mid a \in G\}$.

Konjugiranostni razred je orbita pri delovanju G na G s konjugiranjem.

- Konjugiranostni razred x je $\{x\} \iff x \in Z(G)$.

O orbite in stabilizatorju. Potem za $\forall x \in X$ velja $|G \cdot x| = [G : G_x]$ in če G končna $|G| = |G \cdot x| \cdot |G_x|$.

7 Izreki Sylowa

Def. Naj bo $H \leq G$, množici $N(H) := \{a \in G \mid aHa^{-1} = H\}$ pravimo **normalizator** H .

Def. $H \leq G$ je p -**podgrupa Sylowa**, če je $|H| = p^k \wedge p^{k+1} \nmid |G|$.

$\mathbb{Z} n_p$ ozn. $\#p$ -podgrup Sylowa grupe G .

Sylow. Naj praštevilo p deli red končne grupe G :

- $p^k \mid |G| \implies G$ vsebuje vsaj eno p -podgrupo reda p^k .
- $\forall p$ -podgrupa G je vsebovani v kaki p -podgrupi Sylowa.
- $\forall p$ -podgrupi Sylowa sta konjugirani.
- $\#p$ -podgrup Sylowa grupe G deli $|G|$.
- $\#p$ -podgrup Sylowa grupe G je $pm + 1$ za nek $m \geq 0$.

Trd. $n_p = 1 \iff p$ -podgrupa Sylowa je edinka.

Def. Grupa G je **enostavna**, če sta njeni edini edinki $\{1\}$ in G .

- To, da grupa ni enostavna lahko dokažemo tako, da najdemo edino p -podgrupo Sylowa.
- Opazujemo tudi moč preseka in produkta dveh podgrup.

8 Kolobar polinomov

Naj bo F polje.

Nerazcepnost

Trd. Naj bo $p(x) \in F[x]$, $\deg(p) > 0$:

- $\deg(p) = 1 \implies p(x)$ nerazcepen.
- $\deg(p) \geq 2$ in $p(x)$ nerazcepen $\implies$ nima ničle v F .
- $\deg(p) \in \{2, 3\} \implies \langle p(x) \rangle$ nerazcepen $\iff$ nima ničle v F .

Izr. Naj bo $f(x) \in \mathbb{Z}[x]$ tak, da ga ne moremo zapisati kot produkt dveh nekonstantnih polinomov v $\mathbb{Z}[x]$, potem je $f(x)$ nerazcepen tudi nad $\mathbb{Q}[x]$.

Eisenstein. Naj bo $f(x) = a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0$ in $\exists p \in \mathbb{P}$, da $p \mid a_i$ za $i < n$, $p \nmid a_n$ in $p \nmid a_0^2$. Potem je $f(x)$ nerazcepen nad $\mathbb{Q}[x]$. **Trd.** $f(x) = x^n + 1$ nerazcepen nad $\mathbb{Q} \iff n = 2^k, k \geq 1$.

Trd. Če je polinom $a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0$ razcepen nad $\mathbb{Q}$, kjer so $a_0, \dots, a_n \in \mathbb{Z}$, potem je $a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0$ razcepen nad $\mathbb{Z}_p$, kjer $p \in \mathbb{P}$, $p \nmid a_n$, koeficienti pa po modulu p .

Trd. a, b, c liha $\implies ax^4 + bx + c$ nerazcepen nad $\mathbb{Q}$.

Trd. Naj bodo $a_1, \dots, a_n \in \mathbb{Z}$ različna števila, potem sta polinoma $(x - a_1) \dots (x - a_n) - 1$ in $(x - a_1)^2 \dots (x - a_n)^2 + 1$ nerazcepna nad $\mathbb{Q}$.

Trd. $x^p - x + 1$ je nerazcepen in separabilen nad $\mathbb{Z}_p$.

- Lahko pogledamo $f(x + 1)$.
- Nad $\mathbb{Z}_2$ je $x^2 + x + 1$ edini nerazcepni polinom stopnje 2. Ostali polinomi pa so $x^2, x^2 + 1, x^2 + x$.
- Uporabimo Brucevo sanje.

Razširitve polj

Naj bo K/F razširitev polj.

Def. $a \in K$ **algebraičen** nad F , če $\exists p(x) \in F[x]. p(a) = 0$. Če je $p(x)$ moničen in minimalne stopnje, pravimo da je $m_a(x) := p(x)$ **minimalni polinom** za a nad F in a stopnje algebraičnosti $\deg(m_a(x))$ nad F . Sicer je a **transcendentalen** nad F .

Izr. Naj bo $a \in K$ algebraičen nad F in $p(x) \neq 0 \in F[x]. p(a) = 0$ moničen. NTSE:

- $p(x)$ minimalen polinom za a .
- $p(x)$ nerazcepen.
- $\forall q(x) \in F[x]. q(a) = 0 \implies p(x) \mid q(x)$.

Def. Razširitev K/F je **končna**, če je K končno razsežen vektorski prostor nad F in pišemo $[K : F] := \dim_F(K)$.

Izr. Naj bosta razširitvi L/K in K/F končni razširitvi.

Tedaj velja $[L : F] = [L : K] \cdot [K : F]$.

Trd. Vsaka končna razširitev je algebraična.

Def. Razširitev K/F je **primitivna**, če $\exists a \in K . K = F(a)$. Elementu a pravimo **primitivni element** K .

Izr. Naj bo K/F razširitev in $a \in K$ algebraičen nad F stopnje n . Potem je $F(a) = F[a] = \{\alpha_0 + \alpha_1 a + \dots + \alpha_{n-1} a^{n-1} \mid \alpha_i \in F\}$ končna razširitev F in $[F(a) : F] = n$. Torej, $a_0, \dots, a_{n-1}$ je baza prostora.

Trd. Naj bosta a, b alg. nad F in $\gcd([F(a) : F], [F(b) : F]) = 1$. Tedaj $[F(a, b) : F] = [F(a) : F] \cdot [F(b) : F]$.

Trd. Naj bo $[E : F] = p \in \mathbb{P}$, potem je $\forall a \in E \setminus F$ algebraičen stopnje p nad F .

Trd. $F(a^k, a^l) = F(a^d)$ za $d = \gcd(k, l)$.

Trd. Naj bosta $a_1, \dots, a_n$ algebraični nad F .

Tedaj $[F(a_1, \dots, a_n) : F] \leq [F(a_1) : F] \cdot \dots \cdot [F(a_n) : F]$.

Trd. Ničle $f(x)$ so v poljubni razširitvi F enostavne $\iff f(x)$ in $f'(x)$ tuja.

Trd. Naj bo E/F razširitev in $\text{char}(F) = 0$, $a \in E$ je k -kratna ničla $f(x) \in F[x] \iff f(a) = f'(a) = \dots = f^{(k)}(a) = 0$ in $f^{(k+1)}(a) \neq 0$.

- Stopnja primitivni razširitvi $[F(a) : F]$ je enaka stopnje minimalnega polinoma a nad F .
- Naj bo $E \subseteq F$, $a \in F$. Tedaj $E(a) = E \iff [E(a) : E] = 1$.
- Stopnjo razširitve določimo bodisi s pomočjo minimalnega polinoma bodisi s pomočjo verigi razširitev.
- Lahko dokažemo, da je $F(a, b) = F(a + b)$.

Razpadna polja

Def. Naj bo K/F razširitev in $f(x) \in F[x]$. Pravimo da $f(x)$ **razpade** nad K , če je enak produktu linearnih polinomov v $K[x]$. Če $\nexists$ pravo podpolje K , v katerem $f(x)$ razpade, pravimo da je K **razpadno polje** $f(x)$ nad F .

- Razpadno polje dobimo tako, da vzemimo vsa ničla polinoma in tvorimo $F(x_1, \dots, x_n)$. Ponavadi je treba dokazati enakost z drugim poljem. To naredimo z levo in desno vsebovanostjo.